

a vnútornú homogenitu Mestský komunikačný útvar možno opísať ako vyššiu prienikovú sociálno-funkčnú varietu, ktorá sa neustále modifikuje v dôsledku životných podmienok a skúseností, komunikačných návykov a sociálnych kontaktov, ktorým podliehajú jej nositelia v súlade s diferencovanými skupinovými, resp. celospoločenskými predpokladmi a požiadavkami. Napriek prevrstveniu viacerých variet národného jazyka však nemožno súbor dorozumievacích prostriedkov v súčasnom meste chápať len ako prostý aritmetický súčet príznakov bez akéhokoľvek vnútorného vzťahu. Spojnicu prvkov na osi individuálne – skupinové – spoločenské vytvára komunikačná norma mestského dorozumievacieho útvaru.

Normu všeobecne možno chápať ako pravidlo pre jazykové správanie, ktoré umožňuje rozlíšiť, čo je v danom jazykovom výraze správne, vhodné a čo nesprávne (porov Horecký, 1982, s. 70). Z Hlavsa (1988) navrhuje normu v porovnaní so systémom chápať širšie, pretože do nej patrí aj pôsobenie rôznych faktorov regulujúcich, resp. ovplyvňujúcich voľbu z viacerých variantov (možností), ktoré jazyk ponúka. Komplex týchto faktorov vytvárajú všeobecné vlastnosti komunikačných situácií, okrem iného aj zámeru a stratégie komunikantov, pretože sa opakujú, môžu participovať na norme ako spoločenskom vedomí používatel'ov jazyka (porov Hlavsa, c. d., s. 63). J. Kořenský a kol. akcentuje spoločensku bazu komunikačných noriem komunikačné normy definuje ako špecifickú súčasť suboru sociálnych noriem, konvencionalizované zásady, ktorých dodržiavaním sa priamo podmieňuje úspešný priebeh komunikácie (porov Kořenský a kol., 1987, s. 27). Komunikačné normy okrem zväzkov so sociálnymi normami sa zúčastňujú na vytváraní súboru špeciálnych znalostí a skúseností, ktoré sa týkajú prostriedkov, pravidiel a zvyklostí komunikácie, t. j. komunikačnej kompetencie (porov Kořenský a kol., c. d., s. 28).

V (spontánnej) bezprostrednej komunikácii evidentne dochádza k interferencii zložiek a prvkov z rôznych variet národného jazyka. Komunikanti v záujme adekvátneho realizovania vlastných komunikačných zamerov (performancie, porov Chloupek, 1991, s. 37) stierajú napätie medzi spisovnosťou a nespisovnosťou, pričom nezriedka dochádza k eróziu vlastnej jazykovej normy. Komunikačná norma pritom odraža aj prienik a koexistenciu jazykových prostriedkov, komunikačných princípov a sociálnych väzieb.

Pri širšom (sociolingvistickom) pohľade na normatívne potencie hovorenej podoby slovenčiny v meste je teda výhodnejšie operovať s termínom komunikačná norma. Táto poznámka platí hlavne vtedy, ak si uvedomíme, že pri bezprostrednom verbálnom styku dochádza k náhrade absentujúcich (príp. jazykovo nadbytočných) prvkov a zložiek inými komunikačnými mechanizmami (operatívno-pragmatickým prepínaním úloh autora/prijemcu repliky, spätnou vazbou, kinetikou, gestikou, mimikou a pod.). Ústna komunikácia všetky prostriedky zväčša vyvažuje, a preto si vyžaduje celkový, nielen výlučne jazykový pohľad na svoju normatívnu stránku.

Mestský komunikačný konglomerát slúži na napĺňanie dorozumievacích potrieb a súčasne aj na realizovanie sociálnych rolí, a to v celom generačnom

a spoločenskom kontexte obyvateľ'ov mesta. Je zrejme, že profil mestskej society sa neodhaľuje ako jednohlatý celok, ale ako pestrý, vnútorne štruktúrovaný sociálny (a teda aj komunikačný) súbor. Potom nemá veľký význam uvažovať o jednej komunikačnej norme, ale o zväzku (prieniku) viacerých noriem. Normatívnu stránku ústnych komunikátov (ako inventára dorozumievacích prostriedkov, ale i odrazu reálnej existencie jazykových a komunikačných noriem) okrem komunikačnej situácie a zreteľovania komunikačných udalostí v rozhodujúcej miere formuje zväzok sociodemografických konštruktov v hierarchickom usporiadaní (fyzický vek, vzdelanie, regionálny pôvod, sociálne zaradenie a t.).

Materiálový korpus, ktorý sme získali výskumom polooficiálnej/neoficiálnej bezprostrednej komunikácie v Banskej Bystrici na konci 80. rokov, zreteľne posúva do popredia predovšetkým vekové kritérium limitujúce stav komunikácie v societe obyvateľ'ov mesta. Komunikanti na základe generačného faktora vytvárajú tri pomerne kompaktné komunikačné skupiny s nerovnakým vekovým diapazónom: 1. príslušníci starších vekových ročníkov (nad 60 rokov), 2. široko zastúpená skupina ekonomicky aktívneho obyvateľstva vo vekovom rozpätí 24-59 rokov, grupujúca sa predovšetkým z tzv. messtotvorných socioprofesionálnych sfér (v Banskej Bystrici pracovníci v stavebníctve, textilnom, elektrotechnickom, chemickom a drevospracujúcom priemysle, štátni zamestnanci vrátane vojakov z povolania, študenti stredných a vysokých škôl), 3. skupina ekonomicky bezprostredne neaktívneho obyvateľstva (žiaci základných škôl) a pracujúci mladí ľudia vo veku do 23 rokov, ktorí prednedávnom ukončili prípravu na výkon profesie. Každá generačná skupina prispieva k normatívnejmu profilu spontánneho verbálneho dorozumievania osobitým spôsobom, prirodzene, striktné vekové ohraničenie funguje ako periodizačný medzník. Hĺbkové sondy do vnútra jednotlivých vekových skupín svedčia o existencii prienikových polí, ktoré zabezpečujú kontinuitu a dynamiku hybridného komunikačného útvaru.

Je zrejme, že na spontánne polooficiálne/neoficiálne dorozumievame v meste rozhodujúcim spôsobom stále vplyvajú dve systémové variety: a) (neoficiálny) tradičný teritoriálny dialekt a b) prestížna spisovná varieta. Ostatné variety (zložky, prvky a mechanizmy cudzích jazykov, sociolekty a ich fragmenty, expanzívne kreatívno-idiolektové črty) fungujú v služobných pozíciách a podfarbujú bezprostrednú komunikáciu príslušníkov rozličných (profesionálnych, záujmových, politických a pod.) zoskupení, štruktúr a združení, jednotlivé skupiny sa v rámci vertikálneho vekového diapazónu horizontálne profilujú na základe podružných sociodemografických konštruktov (vzdelanostné niveau, príslušnosť k istému regiónu, hobby atď.). Potom je zrejme, že komunikačné potreby napr. v komunite občanov mesta nad 60 rokov nesaturuje len tradičný dialekt, príp. jeho mutácie, a najmladší obyvatelia mesta nekomunikujú výhradne spisovne ("školsky"), prirodzene, hovoriaci s inou konfiguráciou výrazových prostriedkov vytvárajú v rámci vekovej skupiny jej periférnu oblasť. Poznatok o vnútornom rozsegmentovaní vekovo-komunikačnej skupiny na centrálnu a okrajovú sféru podporuje myšlienku o konglomerátnom charaktere spontánneho bezprostredného dorozumievania.